

Gallsäter [Y 28]

Detta är en värdebeskrivning som ska förklara och förtydliga värdena inom riksintresset.

Id: Y 28

Namn: Gallsäter

Kommun: Kramfors

Socken: Nora

Huvudsaklig karaktärstyp: Fornlämningsmiljö

Andra karaktärstyper: -

Utbredning och landskap: Området är samlat på en udde i norra delen av Storsjön som ligger cirka 1,5 mil väster om Skogs kyrka. E4:an går genom områdets östra delar. Det är ett relativt platt landskap, med Vitberget som enda höjd. Omgivningarna består främst av skogsmark, men i områdets västra delar finns öppen åker- och ängsmark. Bebyggelsen i området är främst fritidshus i strandnära lägen.

Dagens värdetext beslutad av RAÄ 1996:

Motivering:

Fornlämningsmiljö med bronsåldersrösen i bevarad strandkontakt.

Uttryck för riksintresset:

Ensamliggande bronsåldersrösen vid en från Bottenhavet avsnörd sjö. I miljön ingår även ett gravfält från järnåldern och fossil åkermark med inslag av röjningsrösen.

Utdrag från RAÄ ordlista med landskaps- och miljötyper:

Fornlämningsmiljö: Miljö vars kulturhistoriska betydelse främst konstitueras av fasta fornlämningar, deras relation sinsemellan och till naturmiljön.

Riksintressets värden:

- Bronsåldersrösen med bevarad ursprunglig strandkontakt.
- Järnåldersgård med gravar och fossil odlingsmark.

Riksintresset Gallsäter är en del av ett större område kring världsarvet Höga kusten och ingår i det band av kuströsen och stensättningar som finns längs hela Norrlandskusten. Gallsäter utmärker sig genom att gravarna i området ligger i direkt strandkontakt vid en sjö som är avsnörd från Bottenhavet, vilket gör det lätt att uppfatta samma samband mellan vatten och grav som när de en gång anlades.

Lämningarna inom riksintresset är enkla gravrösen och stensättningar, som ligger ensamma eller i grupper och som skiftar i utformning och storlek. Gravarna är från bronsåldern och berättar om mänsklig aktivitet i området genom årtusenden, med betoning på begravningstraditionen.

Inom riksintresset finns också lämningar från yngre järnåldern i form av gravfält och en järnåldersgård med huslämningar och jordbruksmark. Här har också föremål hittats som kan kopplas till bronsåldern. Detta talar för att det finns en lång platskontinuitet i området vad gäller både begravningstradition och boplatstillokalisering. Här har människor verkat länge.

Så här syns riksintressets värden i landskapet:

Kuströsen har en stark koppling till vattnet och är uppförda i välexponerade lägen, ursprungligen väl synliga från de omgivande vattenvägarna. Bronsåldersgravarna i Gallsäter anlades här i den då innersta delen av en större havsfjärd. Den forntida havsviken avsnördes redan för cirka 3 000 år sedan och bildade en sjö, Storsjön, med en vattennivå på 30 meter över havet. Inget nytt land har tillkommit med landhöjningen, så landområdet mellan gravar och strand har stått oförändrat sedan gravarna anlades. Detta gör rösemiljön unik i jämförelse med de rösemiljöer som ligger närmare dagens kustlinje.

Längs med stränderna på udden i Storsjön finns flera miljöer med mindre, enkla gravrösen och stensättningar, som är enskilda gravar och samlade i gravgrupper. Gravarna skiftar i utformning och storlek, alltifrån rester av skeppsformade stensättningar till långröseliknande och mer vanliga runda rösen som ligger på moränmark eller berghällar. Dessa gravar dateras till bronsåldern genom sin form, läget och höjden över havet.

En platskontinuitet från bronsålder till yngre järnålder

I området finns även lämningar från yngre järnåldern, i form av ett gravfält och med en delvis bevarad järnåldersgård med lämningar från hus och jordbruksmark. Dessa lämningar ligger till skillnad från bronsåldersrösen, mer centralt på udden där närheten till gården varit avgörande till varför de anlades där. Gravhögarna på gravfältet är relativt tydliga där de ligger på rad intill den enskilda vägen. De är mindre än rösen och täckta med jord. På de gamla odlingsytorna kan man också se flera odlingsrösen.

Delar av området har undersökts och dokumenterats under åren 1993–1995 med anledning av nydragningen av E4:an som nu delar boplatser på mitten. Platsen har föremål som är daterade från bronsålder till yngre järnålder vilket talar för en platskontinuitet både vad det gäller begravningstradition och boplatstillokalisering. Detta sammanhang är svårt att läsa av på plats idag.

Järnåldersgården bör kunna ha ett samband med den vitt utbredda järnåldersbygden i Nora-Rossvik, också det ett riksintresseområde för kulturmiljövården.

Utbredningen av brons- och järnålderns lämningar i form av rösen, stensättningar och gravhögar samt anslutande gårdar visar på ett anläggningssätt som verkar ha haft ett mycket starkt genomslag. Fornlämningarna visar på ett pedagogiskt sätt rester av mänsklig aktivitet i området med betoning på begravningstradition.

Fornlämningarna i landskapet

Området med fornlämningslokalerna ligger i en jordbruks- och skogsbygd kring Storsjön. De värdefulla fornlämningslokalerna är tydligt avläsbara både som enskilda lämningar och i förhållande till varandra och visar både på det begravnings- och bebyggelseskick som varit utbredd i området. Man får en god uppfattning om hur landskapet såg ut under bronsåldern, tack vare att rösen har kvar den nära kontakten med strandlinjen.

Några av fornlämningslokalerna ligger i nära anslutning till fritidshus med tomter, vilket gör det svårare att läsa av landskapet. Det är svårt att ta sig runt i området för att få en helhetsbild utan att hamna på tomtmark. Vid fornlämningen Raä 3 finns en parkering med en informationsskylt som beskriver fornlämningslokalerna inom riksintresset.

© Länsstyrelsen, Lantmäteriet, NVDB, ESRI Inc, RAA, SGU, Sjöfartsverket, SMHI, SVO, SCB, SJV, FM, Bergsstaten, SLU

Skala 1:8500